

## ЛИТОВСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МОВНО-КУЛЬТУРНІ ВЗАЄМИНИ

Актуалізація лінгвістичного ракурсу литовсько-українського контактування сприяє роз'язанню концептуального питання про генетичні, історико-культурні, політичні, соціально-економічні литовсько-українські взаємини в діахронічному вимірі.

Литовсько-українська етнічна й мовна взаємодія розгорталася впродовж кількох століть. „Запозичення з балтійських мов, передусім литовської, не просто численні, вони утворюють один із найколеритніших пластів української „лексичної ментальності“, українського світосприйняття” [1], тому завжди викликали чималий інтерес серед мовознавців. Однак висвітлення впливу литовської мови на українську на різних хронологічних зрізах відзначається певною фрагментарністю [2] і сьогодні потребує укладеного студіювання з урахуванням розширеної емпіричної бази дослідження – удоступнення широкому загалу дослідників нових писемних пам'яток та лексикографічних джерел, нових культурологічних та історичних розвідок.

Важливим аспектом вивчення литуанізмів в українській мові є відтворення *хронологізації їх реципіювання*, що забезпечить досягнення вичерпної та об'єктивної характеристики динаміки мовних одиниць у часі, а також пов'язаних із ними явищ позамовної дійсності – елементів матеріальної і духовної культури.

До найдавніших запозичень з балтійських мов (X ст.) належать литуанізми: *вентер* (*вінтір*, *в'ятер*, *в'ятір*, *ятір*) ‘риболовне знаряддя, ятір’ та *стырта* (1347–1349 рр.) ‘стоги необмолочених снопів, укладені особливим чином, скирти’, що функціонують і в сучасній українській мові і донині як діалектизми. Окремі литуанізми в сучасній українській мові стали історизмами, зокрема назви грошових податків та повинностей (*мезлева*, *посед*, *дякло* ‘податок натурою від урожаю і загального прибутку в селянському господарстві крім худоби’). Зауважимо, що українськими писемними пам'ятками зафіксований і дериват *подяколный* на позначення ‘різних податків натурою, що стягалися із селянських господарств, дякло’ 1499 р. У XVI–XVII ст. запозичення *дякло* в українських писемних

пам'ятках засвідчене вже з ад'єктивами-конкретизаторами, що є доказом поширення його у мові-реципієнті, зокрема: *дякло житное* 'данина від орних земель житом' 1601 р., *дякло ржаное (иржаное, оржаное)* 'тс.' 1522 р., *дякло овсяное* 'данина від орних земель вівсом' і *дякло сенъное* 'данина сіном' 1566 р.

Важливим чинником у висвітленні історії лексеми та її міжмовної міграції є *час фіксації* запозичення в писемних пам'ятках мови-реципієнта, що часто слугує важливим аргументом для надання переваги одній з альтернативних версій щодо визначення посередництва при перейманні іншомовної лексеми. Так, щодо окремих запозичень в українську мову думки етимологів у визначенні мови-посередника часто не збігаються: допускається старопольське чи старочеське посередництво. Однак, ураховуючи час фіксації цих запозичень у ймовірних мовах-посередниках, можемо надати перевагу одній із версій.

Тому пізнання історії слова, ширше – історії лексикону, його динаміки, неможливе без ретроспективної хронологізації мовних одиниць. Умове ототожнення часу першої фіксації і часу запозичення дозволяє лінгвісту:

а) встановити „точний” час переймання, на який може вказувати рік, зазначений у писемному джерелі або рік написання пам'ятки;

б) окреслити „релятивний” час (із зазначенням часового проміжку, наприклад від року до року, або століття);

в) визначити час, від якого функціонує в українській мові запозичений мовний знак, уточнити джерело запозичення за умови можливої чи позірної альтернативи, уточнити хронологічну характеристику запозиченої лексеми у потенційних мовах-посередниках;

г) простежити за формальними і/чи семантичними змінами, яких зазнають запозичення у мові-реципієнті упродовж тривалого їх функціонування.

Українсько-литовська міжмовна взаємодія, зумовлена зокрема універсальними константами мовної / комунікативної свідомості, а також *подібністю культурних та етнонаціональних домінант* (І. Корольов), давно потребує ґрунтового монографічного опису, у якому були б представлені не лише результати міжмовного контактування – засвідчені у мові різних хронологічних зрізів литуанізми, а й розкриті особливості, деталі самого процесу переймання та адаптації, повнота його реконструкції на підставі різних джерел для віддалених епох, залучена розширена, оновлена шляхом дескрипції нових пам'яток емпірична база дослідження. Нагальною також

є потреба укладання першого литовсько-українського та українсько-литовського словника, адже існує певна лакуна, що пов'язана з відсутністю лексикографічних джерел, зокрема перекладних словників, без яких процес підготовки майбутніх фахівців, орієнтованих на взаємовигідне співробітництво між Литвою і Україною, немислимий.

1. *Туряниця Інна*. Українсько-литовські взаємини у культурно-гуманітарній сфері. // Мандрівець. Наукові виклади. – 2012. – № 2. – С. 38–45.
2. Докладніше див. роботи: К. Jablonskis (1941); Л. Булаховський (1965); А. Непокупний (1964, 1968, 1970, 1972, 1976, 1994, 1996); І. Туряниця (2012); О. Ткаченко (2014); М. Вакулич (2016); S. Grytsenko (2020).